

باش تورستان

تورکستانک ملی فورسولوشی اورجود کومه شورعی آیلق مجرود
باش محرری: چوقای اوغل مسعلی

1929 یی یئنگ دوقار - نوپا بر (اکتنچی قشیرن) 1932 | ساد 36
خان چقا شلاخان

1932 $\frac{25-X}{7-XI}$ 1917

بو ایشه ویک دیکتاتوراسینک 15 ییللی مناسبتیه
7 جی نوپا برده بو ایشه ویک دیکتاتوراسینا 15 ییل تولدی...

بو بر نسلنگ حیانتدا آز بر مدت ایتمه سدر. بو زمان ایچنده
کوب حاللار اوز گهره بلدی. برنگ ایسکی ملی منالی کوچیمز
تنگ سفلازی انجاقه سیره کله شدی. اولاردان بر قانچاسی بولنه
ویک جلاللاری ناعایدان اولدورولدی. بر قانچاسی سورگونلرده.
قاندا حاله لادا ایزلمه گنده. ابر کینلکده قانغانلارنگ بر قسی
قنا اولدرا جیده آلمای به کی ترنیلرگه بویون سونوش. بر قسی
ده دوشمان کوچلهری ناعایدان قایلان بوننده یازیم آچ. آیلنج
وه آشیر بر حالدا عمر سورمه گنده...

81

« ملی بول »

1. دوز اورال استقلال فکرگه خدمت ایوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفلریله چیقادیر.

آدرسی:

Redaction „Yana Milli Yol” — Berlin W 56, Postfach N. 24

« امل مجروسی »

فریم تورکلهرنگ استقلال فکرینی نارادادوغان
اونیش کونلک مجموعه در. عرب حرفلریله چیقادیر. آدرسی:

„Emel Medjiruasi” str. Ardealului N. 3 - Bazargic - Romania

« پرومتر »

قافقاسیا، اوقراینا وه تورکستان استقلاللارینی فور-
غاوچی فرانسزجه آیلق مجموعه در. آدرسی:

4. villa Malakof, Paris (16)

« استقلال »

استقلالچی آدری محررلهری ناماتدان برلین ده لاین
حرفلریله هر اون کونده چیقاریلماقدا بولمان بو
قیملی غارشانی اوقوجیلاریمزغا نوسیه ایتمز. آدرسی:

Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

« قافقاسیا داغلبلاری »

شمالی قافقاسیا ملی استقلال دعواسینی تروخ ایوچی
آیلق مجموعه در. روس تیلنده چیقاریلادر. آدرسی:

Warszawa, Morzynska, 39 — Pologne

بالار اولادىڭ بارىسىدا بولشەۋىك مەكتەپلىرىدە بېشىگەن بولدى.
ۋىك انقلابىڭ ئىلىپىر. ۋەتەن ۋە اۋىڭ كىلەچەكلىك بولدى.
ايندى ئورگەنلەر آۋرۇپادا ئىلىم ئالىپ بېشىگەن باشلاندى.
بۇلاردا ۋە بۇلار آرقاۋىدا بېشىگەن كىلە ياتقان يەگى بولدى.
(سەئە) دىر. اولادىڭ آلدىقلازى بولشەۋىك مەكتەپ ئىلىمىدەن
ئورۇنمۇز بولدى. بۇنىڭدا كىشىمە كىت كىلىپ ئورغان خىرالار بولدى.
«انقلاب سىلىڭ» ۋەتەننىڭ ئىلى قۇرۇلۇشىدا بىر تەرەپ بولغان
بۈيۈك ئىلە كىشىدە بىر ئىكەن بىر ايرىپكەنلىككە بىرىمىز. ئىلىم كىت كىلىپ
بىرىدۇ. بۇنىڭ ئىلى دوشمانلارنىڭ ئوغۇردان ئوغۇر ياقىلىنىدا
بولغان بولغان ئىلى او دوشمانلارلە خىتتى سۈرۈندە كۈرەشكەن
كە بۇدەن داھا آرتق بېشىگەن بىر خالدا دىر. سۈگە قىلىمى حجۇم
ساعتى اورغان زەمان بۈگۈنكى ئورگەن ئىلىم دوشماندىن بولدى.
ئىلىم خورلاغانى، قول قىلغانى ھەم اوز آنالارنىڭ، قانداشلا بىر
كەھىر ئۈگۈلگەن قانى اوچۇن اوچ آلالدە ۋە دوشمان مەكتەپلە
رندە اېكەنلەگەن ئىلىم ۋە ئىش ئىزىلەردىن بۈيۈك ئورگەن خەت
ئىكەن سىز بولدى.

ھەر بىر مەھارەتلىك ۋە خۇسۇسەن بىر ئورگەن ئورگەن مەھارەتلىك
ئىلىم خەت كىتەككى رولى ئىنتايىن چوڭ بولدى. بۈيۈك ئورگەن ئورگەن مەھارەتلىك
دانۇن «ۋەتەننى ئىلىم ئورگانلىرى (ۋە كىچىكلەردىن) اوستىدا ئاشوب
بولمايدۇ» دىر. ۋەتەن، ئورگەن مەھارەتلىك يازاندىن بولدى.
بىر مەھارەتلىك ئىلىم ئورگەن مەھارەتلىك يازاندىن بولدى.
ۋەتەن بولدى. دوشمانلار مەھارەتلىك بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئىلىم سۈرۈندە ۋە ئورگەن مەھارەتلىك ئىلىم ئورگەن مەھارەتلىك
ئىلىم قۇرۇلۇش يازاننى ئىلىم بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
بىر بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
كۈرۈپ ئورگەن مەھارەتلىك بولدى ۋە ئورگەن مەھارەتلىك ئورگەن مەھارەتلىك

بىر ئورگەن بىر ئورگەن مەھارەتلىك — ھەم ئورگەن مەھارەتلىك، ايدىن بولدى.
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى — بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
زەمان بىر ھەم بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك

ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ھەم ئورگەن مەھارەتلىك بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك

ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك

ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى

1910 ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك
ئورگەن مەھارەتلىك قانداشلا بولدى. بۈيۈك ئورگەن مەھارەتلىك

قورولوش ميداندا آيلمان آديملارنگ اڭ قوتليريدى.
 اون كون دوام ايشكەن تيل قورولتايدا توردو متخصس
 نودك بيلگە دائر توردو موضوعلاردا معروفه لار اوقوديلار. بويون
 مشهور شخصيلەر تيل مسئلەسگە دائر بياندا بولويديلار. قوتلير
 شىدلى ماقشەلەردە بولوب آلدى.

قورولتايدا قديم ايشكەن معروفه لار نە درجەدە دىنى حاضر
 لقلار بلەن ايلەرى كىتبلە كەدە بولغانلىقى آجىق كورسەتكەن
 بولسا ماقشە وە بيانلاردا نودك تىل بىلچىلكىنگ ايسكىلكگە قوشما
 شاملى غلەبىنى كورسەتكە ايدى. تيل قورولتايدا بىلەن قوشما
 غايەسى قىلى غالب كىلدى. بو غلبە چالغان غايەنى «تور كچىنى
 نور كلگكە وە خلققا توغرو آلوب بارىش. نودك تىلەدە نودك تىل
 بەنلگىنى كورسەتىش» شىكلەدە خلاصە ايشەك مەككەد.

قورولتايداكى مذاكرات وە بيانلاردا نودك تىلنى بىكشيدى.
 اوى ايشلەمەك ساحەسندە بو كورمەچە اساسلى بر نەرسە ايشلەندە
 كەلمىكى وە بو يولدا بويوك آديملار لا كىتەد كەن بر اخلاىنگ
 خىالى بر احتىاج بولغانلىقى بوتون آچقلىقى بلەن كورولدى. بو خىالى
 احتىاج درجەسندە بولغان اقلانى ايشكە اشيريش اوجون باش
 سلى كوت آخىر ايشلەر كوتوب تورغالىقى دا آجىق آكلانلىقى
 قورولتايدا نودك تىلنى بىكشيدى، اونكە بايقلايدى تىبب وە
 ار بايقلايدان نودك خلقىنگ بو كونكى مدنى، جىنى احتىاجلارنى
 اوجون استفادە امكانى حاضر لاماق، اونكە بوتون دە بوتون نودك
 سوزلارنى نوبلاب، تىزىپ قويوجى مەكمل بر نودك ايشكە نوزو
 لىسى، نور كچىنى بو كونكى اصطلاحلار «باشباشتاقلمندان» (آمار
 شىسندان) قوشارماق، بوتون مدنى بىلەردە بولغانى كىمى تور كچى
 دەدە ھەر يىردە، ھەر آنەم طرفندان بر توردو قوللانيدىغان
 اصطلاحلار حاضر لامش بولونماسى كەمى تىلنر اوجون بر چى
 بوئدە لازم بولغان احتىاجلار ميداندا چىقىدى.

نودك تىلەدە اونكە تىلەمى لازم بولغان بو اخلاىنى ايشكە
 اشيريش ايچىن قورولتاى اوزىنى تويلاغان نودك تىلنى تدقيق
 جەمئىيىنگ نوزدىكى نظامنامەسىنى تدقيق وە قبول ايتوب، ھىتىنى
 بەگىدەن سايلاب قالدېردى. ايكنچى قورولتايدا قارار كورولەدە.
 كەن ايشلەرنى وە ايكنچى قورولتاىنى جافىرىنى بو ھىكە حوالە
 ايتوب تارقالدى. قورولتاى قارارغا بنا، نودك تىلنى تدقيق جەمئىيىنگ
 مەجلەلەردە شەئەلەرى آچىلىپ تىلنى بىكشيدى و ايشى كوجە تىرەلەجە كىدە.
 نودك تىلنى كىرە كىرە بولغان بات سوزلار استىلاسدان قوتقارو
 وە بوئدە اى يەككى استىلالاردان ساقلاو يولدا توتولماق خط
 حر كىتى «آنانولو خلق قوشما تىلەدە باشادىيىنى متخصسلاىنگ نامىن
 ايتىدىكلىدى 80 وە يا 100 مىگ سوز بو ايشە تىل اولايلىر.
 نە كىسكلەر باشقا نودك لەجە لەردە، اسكى يازما وىقەلەردە بولوندى
 چاق كىلەلەردەن تور كچە شىوئە اويغون شىكلەلەرىلە تاماملاندىر.
 ياپانچى دىللەردە آتچاق بولالار ك ھىج بىردە قارشىلىقى بولونما.
 ياقاق مەھوملەر ايچىن مراحىت ايدىلەلەردە، شىكلەدە كورسەتمەك
 دە بولغان تور كچە جەمئىيىنىگ محترە معارف و كىلى «استامولدا
 باسبلان بر غاژىتا سىرقىدەدە اوقونمالى وە آكلانلىقى» دېمەككە
 ايرىشىلمەسى لازم بولغان اصل ھەقىقىتىدە آجىق سويلەمە كەدەد.

نودك باشلىقى بو ايكنى قورولتاىنگ اورناغا آيدىقى غايەلارنى
 تەقىب ايشەك، اوللارنى علمى مەھوملەدە ايشلەب ايشكە اشيرماق ايلە
 بويوك نودك خلقىنگ اوزىدە نودك بەنلگىنى تىموج ايتىدىرە تورغان
 عصرى مىلى حىرت آيدەسىتى قورماقلا نھالى شەئى نامىن ايشەجە كىدە.
 ايسەن تورسون.

تور كستانك بر كە مىلى شىرىياتى بولغان
 سايقىلى اوقوم بىلار سىمىز. ياشى تور كستان نەك منظم جىبب توروشى
 اوجون آتوب تور كستاننى وىقەدە تولىشىرى اوتوبىمىز. باشقارما.

چوقاي اوغلو مصطفى بيگه سوک جواب

مرحوم «آئیز مجموعه» ننگ بوروشو معدري حال يکنگ باش محررين «چوقاي اوغلو مصطفى بيگه سوک جواب»

باشلوقلوق مقاله سينک بوتونينسي نوهمه باساقلاماز. بوسان مقصديز — برقي — «باش تورکستان» اولوقچيلاريني تورکستان باقيمان تايماغان تورکياي حال يکنگ زک وليدي بيگ کتايستان تورک اوروغلارنيگ (بورادا «سارت» لارنگه اعلاز حقه آغان آزکوب قکريه «تاييش ماقلمز»

زک بيگ «اخلاق منعي» تاييما حقيقتدا ايش فادور. يالغر «سارلاره» اوجون گنه ايس، مضي باشقا تورک اوروغلاري او جمله دن آتولو تورگنلري اوجون ده قالد.

حال بيگ مقاله سينا قارشو يازيلان چوقاي اوغلو مصطفى بيگنگ جرابين مجموعه نيگه گيه چک سايقا قالديريپ. بو سالدا استانبولداقي «تورکستان تورک گنجلر برلگي» ايمدان «برلت» رئيسي دوقنور صالح اسماعيل بيگ برومستوسه دوقنور طاهر شاکر بيگنگ «حال بيگنگه گهرال قورويانگين جواي» باشلوق مقاله سيني باساقلاماز.

دوقنور صالح اسماعيل بيگنگ برومستوسه حال بيگنگ بيرديگي حکيگنگ «قادار مصلحتلاريني کورسه نه» دوقنور طاهر شاکر بيگ «حال بيگنگه گهرال قورويانگين جواي» ديگن مقاله سيله «تورکيات اينستيتوسي آيستابلارلاندان» بولان بر بارتنگ «فکر الديهي اخلاق منعي» ننگ شو قادار اصافرلارني کورسه ييب بوروجر بر بويگه حال بيگيني «زک وليدي بيگ کتايستان آغان فکرنلدهن قاچيرا آلامز» ديگن قناقتدا بولماساندا «تورکستاييلارنگ اوکا قارشو نعت وه برومستوسه لاريني يازيب اونه گيني اوزومزگه ملي بر بورج ترب ييتميك

«آئيز مجموعه» نومرو 117، 5 برجي شريخ 1932
(«فرد اولور... ملت باشاز»)

چوقاي اوغلو مصطفى بيگه سوک جواب

اقدم!

«باش تورکستان» مجموعه سنده چيقان يازيلار بيگري دقله اوقودم. «آئيز مجموعه» ده K. A. اعضاءيله چيقان يازي دولايييله وه قوللانديموز سارت کلمه سي مناسبيله يازديقلان بکرا آئيزک بو

سوگنجي سايسندا جواب ویرمه کی کندیه ملی بورج بلدیکم اچین بو سطر لاری یازدیوم.

K. A. اعضاءي سزنگ ساندیگر کیمی باشقوردستانلی عبدالقادر بیگه ده گل، ننگ، یعنی بهک باقیندا «سابق» سفینتی تاقیناجاق اولان تورکيات اینستیتوسی آیسنا بلارلاندان تورکیه ملی H. Nihal. غالدند. اصل آدمیم یرینه لیچین K. A. اعضاءینی آندییمیی کیچین سایدا باشقا یرسینه ویردیکم جوادنه آکلانديم اچین بو سفر به گیدون اضاچه گیره شمه بورم. سزنگ ویردیگکر جوالدهر بویوک بر نلاش وه تعصیبه یازیلدینی اچین آرالماکی مفاظه لاریگرا دا جواب ویرمه. بهجه کم. چونکه عبدالقادر بیگنگ نگا کورسه ده بیگی، سزنگ، ال یازدیگره یازیلی جمله لری انکار ایده جهک فادنگ کوچوکلکندن سوکرا سزنگله اوزون بویلو ماقتمه یی فالدوسز بولویورم. اگر عبدالقادر بیگ سزنگ حفرگنده «نده اولسا تورکستان اچین باشیریب چاقیران بر آدمیدر. اوکا اولوم ستره سی وورمعالی «دیهره مک سزنگ حفرگنده بویوک بر حسن نیت کورسه ره به بدی، آئیزک بو سايسندا سزنگ علیهرگنده مهم بر وثیقه اولاجاق روضه بعضی مکتوبلر گزنگ قایشیسی باساجاقدی. فقط سزنگ بر چوق عجوملاردا بولوبدوشگر وه کفر ایتدیگکر عبدالقادر بیگ ینه بر بیگنلک کورسه رده مک بو مکتوبلرنگ فلیت سینگ آلینماینه مساعده ایتمیدی. ههر نه اینت بوی کیچیلیم وه گه له لم «سارت» مسئله:

بهن «آئیز مجموعه» ننگ 12 جی سايسندا «سارت» گه سینی قوللاندم. فقط سزنگ یانبارا ایله اطرافه یایماق ایستدیگکر کیمی تورکستان خلقلاری آراسته آیریلق سوقماق قایموسيله ده گیل... او یازیمدا بهن «تودک عرقینگ استقلالینی قوراجاق وه قوردواجاق اولانلار تورکستاننگ سارنلازیه تورکیه مک شهریلدی ده گیل، تورکستاننگ کوچمه به لدریه تورکیه تک کوبلوه لری دره دیشدم. بو فکرم بوگون ایسکیسندن داها زباده قوللانمشدر، سز بهنم بو

قزقمى سياسى بر كورلك سايا بيلير سكر. نه كم سرك حفر كرده چي
شيللردى دوشونوبوروم. كيمك دوغرو دوشونديگيني زمان كوست
رجه كدر.

مصطفى بك! بهن سزه عهر شيللدهن اول شومى سويلمى
ايتدوم كه تور كستانك استقلالنى پاريندا راحت و راحت اونورماق.
«ياش تور كستان» يازى يازماقله آلماناز. استقلال ايچين تور كستان
داغلارندا ييللارچا چاريشماق، اولهك لازمدر. اولومى كوز
آمايانلارلك استقلالدان بخت ايتمى ده كرده كى بالعى بازارلق
ايشه كه به كزم. تور كستاندا استقلال ايچين چاريشانلار وه حالده
چاريشماقدا اولانلار سارنلار ده گيل، حقيقى نوركلهدر. زكى
ويلدى بكك كئابدن هر تورلو نوركلهرك اخلاقى حقده آن
جوق بر فكر ايديمك قابل اولماقده برابر بهن بوراده سارنى ده
تور كستى ده، اوزبىكى ده، باشقوردى ده، قازاقى ده، تارابجى ده
قانتارلىنى دا كوردم وه عيسى حقده فكر ايديدم. سارت، تارابجى
باقيمدان هدلى وه عجمله قاربشيق نه تيبك بر تورك زمره سيدر.
فقط بگا كوره سارت تور كستانك مىللى منفعللرته نهنگل اولان
متردى بر زمرهدر. هر بيرده اولدېمى كى سارنلار آراسندا
قهرمان وه ابي اسانلار اولاييلير. فقط بو، سارت ده نيلهن زمرهنگ
تور كستانك بيه سنده بر چييان ده شيلمه ديكچه يازانك ابي اولماست
احتمال بوقدر ديبورم. استابوله وقتيله تور كستانلى ديه كه ان
سارت طلبه لردك ده بك جوعىنى نابيرم. بوللار ذكى نه گيلدر،
چاليشقان ده گيلدر. اوستلك قورقاقى وه سچيه سزدرده. بو سارنلار
دان يوكسك معلم مكئبده اوفويان برىسى: «تورك مىللى بوقدر،
تورك مىللىلردى واردر. بهن تورك ده گيل، اوزبه كم» ديدردى. اديان
زمره سنده طلبه اولان بر ديكرى ده آذربايجانلى، باشقوردستانلى وه
سائر نوركلهرك ده بولوندينى بر مجلسده: «تور كيه كى مستقل
اولماقدا روس اسارتده، قالماسى ترجيح ايدوره، ديهك آجاق»

لندا بولوندى. بو سوزلردى اوزبىلده كئيديه ايديم ايك شدى
حقاتلاردا قارشو سوسدى... سارت بودد. اولده نه مىللى حقيقتيه
شخصى غرور واردى.

ايت سرك تور كستان كه نكلكى ديديككز وه ميل باغلاديككز
كه نكللك! حالبو كه تور كستانك داغلارندا، بوز قير لارندا ياسماچى
اوزبه كللره اشقا نور كئيدلر حاللا چاريشيور.
جوقاقى اوغلو مصطفى بك! تور كيهنگ شهرلىسى وه تور
كستانك سارتى بره متردى عنصردر. تور كلك استقلالنى بوللار
بوكله تهميز. تور كيهنگ سوقايلماس چوبالاردى، يازى كوجه به
كوبولولردى، تور كستانك اوزبه كللردى، قازاقلاردى، تور كئيدلر.
دى، قيرغزلاردى، باشقوردلاردى دورور كه ن وه تورك تاربخى
بوللار بايشكهن، ايلديكى تور كستانك باشينه حرب ايشه سيني
ييلمه بهن قورقاق سارنلار كچه موز سارنلار آجاق يهوديلر اوز
رئده حاكم اولاييلير.

بهن سرك آكلاديككز كى تور كستان استقلاليه دوستان
ده گيليم. بويله اولماا امكان ده بوقدر. فقط بهن آبرى بر تور
كستانه، آبرى بر آذربايجانه، آبرى بر قريمه معارنم. قاضىچا
تورك مىللى 30-40 يله قادار يا غربي تراكيدان باقوشانه قادار
برلشحهك، ياخوددا بير يوزئدهن قانقاجاقدر. بير يوزئده يوز
مىليونلق مىللىلر ميدانه كه لير كه ن آراسندا بر جوق ده باباجى عنصر.
لار اولان 14 مىليونلىق تور كيه، 13 مىليونلىق تور كستان، هله اوچ
مىليونلىق آذربايجان وه 300 يتكلك قريم تيك باشينه باشاماز. آبرى
استقلال، آبرى اداره، مختاريت، فهد راسون... بوللار حب لافيدر.
بر بويوك تورك ايلي واردر. بو ايل دائما بر تيك مركزدون اداره
اولوناجاقدر. مناقشه اولوناجاق مسئله فهد راسونى، اتحادى
مسئلهسى ده گيل، آجاق همركز آنادولودهمى، يدى سوده مى»
مسئلهسى اولاييلير.

باش اكر «توركيه كېي مستقل اولماقداسا» روس اسارتده قالما
غى نرحيح ايدرم، دېگن بولسا، اونى لغت ايله بات قېلىندا
بوتون تورستان باشلارى سزدهن يېشى قەدىر. بو باشنگا كېيلىك
ئىنى وه آرمزدا قامداي يىرى بولغانىنى بېلەسزىم؟ نېمە اوجون
استانولده بەككە ماخا بولوب قالغانىنى سز بېلەسزىم؟ شو خالدا
بېلەسەن كوردكوره نېكە اونى جوقاي بېكك «تورستان
كەجلكى (باشلىقى)» دېگن وجدانى باك يېكىتلەر قانارينا قوشوب
اوتتوروشده، قىلنگردان تاملاغان سايعدان غەم قارا وجدان
بولغاندا شېه قىلار اينەك بىر حىسزىم؟ چونكە تېكىش مەسەن حىم
بېرەككى دارالقون كوردن اسانلارنگ اېمەس، اُنك عايدى
اسانلارنگە وجدانى قبول قېلىناس. بو باش شونداي باش كە
خاتونى اوجون «تورستان تورك كەجلكى بىرلكى» نك مركز
باشقارماسغا كېرىپ چىقاردغان بولسى، قولغا بالغا وه تەرزە (يېقى)
آلب، ناختا ايله بىر كېتىپ تاشلاغان بىر سېدىرا خاتون اوجون وطن
وه مات مەقېنى ياغى نەك كېنگە آلمان بىر سېدىرا مەنە شونك اوجون
استانولده تورستانلار آراسىدا يىرى يوق. بەككە ماخا بولوب
قالغاندىر.

خالو كە تورستان باشلارى تورستان وه اونك استقلالى
اوجون جايىنى استحقار قېلىپ «تورستان كەجلكى (باشلىقى)»
دېشكە سزا بولغاندىر.
بورادە «مەر قوى اوز آياغىدان آسېلىر» دېگن آنالار
سوزىنى اېسلەپ كېتى.
مەنە شونك اوجون، بىزنى او باش قانارينا قويوب قانار
قېلىماغى بولغانگردان تورستان باشلارى نامندان سزگە برونەس
قېلىپ ناسلە بىزنى بىلدىرەمەن.
«تورستان تورك كەجلكى بىرلكى» دېشى:
دوققور صالح اسماعىل.

بىزلىقە باشقارماغى باش تورستانلارنگ اوقۇبىرنگ 21
بە بولامان بىر اوتتوروشلە نھال بېكك «جوقاي اوغلو مصطفى
يېكە سوك جوقاي» اوقۇلوب تېكلەندى. بو اوتتوروشقا قانارستان
باشقارما باش تورستانلار نھال بېكك بولدى اوانسز چىقىمغا
كوب آجىب، اوگا لغتلەر اوقۇبىلار.

نھال بېكك كە نھرال قوردو پاتكىن جوابى!

نھال بېك «انسز مجموعه» نك سوك نومروسىدا «جوقاي
اوغلو مصطفى يېكە سوك جوقاي» دېب بىر مقاله نىشرايتتى. بو مقاله دە
كوب بىر سز وه توغرى بولغانان فكرلەر اوجراندىق. مقاله نكە نىمە
يېتى خقەدە غى غطە نظرىم وه اصل مافقەنى او مشكە كە حىم
ايتىلگن مقاله كە قويوب توردوب بىر بو سېرە نھال بېكك، اوز
تېرىچە نەتېكلەندە، «سارت» لار وه اولارنگ اخلاقى خقەدە ياز.
دېغى وه يايىق اېستە دېكى باكلش فكرلەرنى توزەتوت كېشە كېچى
بولامز.

نھال بېك وه اوگا بو فكرنى آسلا وجىلارنگ بوكون
«سارت» وه «اوزبېك» دېدىكلەرنى توركەلەرنى اېسكېدە، بالخاصە
روس مېسونه لارى، «سارت» دېب آنالار اېتى. بىنى اېش وه
سوز تاپالماغان مەيدە چوبدە چىلەزدەن قېلىق نظىر بوكون تورستان
خلقىنگ اوزى، او خلق وه اونك بوزنى بىلەن اېستە مەت، اېستە
مغى جەتدەن غلاقەدار بولوجىلار آراسىدا بو اولوب كېتكەن
سوزگە باغلانوجى تاپىلماپتىر. بو توردو ساقلاز بىلەن باغلانوب
قالغان بىر نېچە نوادر اېچىدە نھال بېك كەبى بىر باش توركى قە
كوردەك طېبى سونەرك بىر مشكە اېمەس.
نھال بېكك اوز مقاله سەدە كى بىنى نىفصانەدان آجىق كور.
رودوب نوزاد كە اودە اوزبېك بو فكرنى آسلا وجىلار كەبى غەر

خوشه، ايشه گيله گهن تورگستانى «سارت»، باشقايسى اول
يك، ديب آتاش عادتىگه معلوب بولغان. اونگ اوزىگه استامبول
كوردىكك سارت وه اوزىك تورگستانلارنى بربرندن قانداق
آيرىك؟ ديه گز بربردىگهن جوانى اوزى ده يللمس ايدى
چونكه جدى مهبومه بربله اولراق بر جواب بوق.

حقيقتده ايسكده «سارت» ديب آتالغان بو تورك اوزى
بوكون اوزى اسل اسمى بلهن اوزىك ديب آتالدى. بز ايسدليك بو
اسلك نه توغرافى جهتنى نيكشرونى بر طرفكه قويوب توروب
نهال يكك بوكون، باشقالارنگ كچميشده «سارت» ديب آت
ديقلارى زمردنگ اخلاقى حقتده نهال يكك يازديقلارنى بر
كوزدهن كچيرمهز، بو عظهده بز ايمدى اوز فكريزنى سويلمه
كه نيز كه مى اولكهنى وه خلقى حقتادا كوروب، يلب تابان
تورگستان دوستلارنىگ فكرلارنى ده كچيرمهيمز. بز بو يرده نهال
يك كه مى تورگستان وه اونگ خلقى دوستى بولغان بر كشيگ
يازديقلارنى وقتله تورگستاندا جارلق روسيه سىنگه عمومى واليسى
بولوب تورغان تورگستانك الك بويوك دوشمانى كه نهال قورور
بانگين طرفدان عيىنى موضوع اطرافدا سرد ايشلگهن فكرلار
سالىترو بلهن كه كفايله نيمز. مشله آجيق آكلانيلين اوجون
بو قوردونگين فكرىنگ قانداق اورتاغا چيقلشى خادنه سيني ده
قسانته سويله كيش كيرهك.

1916 نچى يلى عيبان باراغى كونه رگهن تورگستان خلقى
جارلق روسيه قونلارغا قارشو به گيلگه نهن سوك او يرده آسايش
وه امنيتى نامين ايشن اوجون كه نهال قوردونگين كيك حوقاقى
والى عيىن ايتلب كيلگهن ايدى. او زمان روسيه ايمبارتورلغى
جرافيا جمعيتى ننگ ناشكد شهبه سنده كوزنيتسوف اسملى بر كيشى
عيبانجى «سارتلار» حقتده بر معروضه اوقيدى. او كيشى اوز معروضه
ضمتدا «سارتلارنى قورقاق، قابليتسر، بالقاو، اخلاقى

سجهيز، يالغانجى، اوغرو قيباب كورسه نهن معنه شو معروضى
تنگلار مجلسنده اولارجا ييل تورگستاندا خدمت ايشوب اولكده وه
خلقى ياقيندان تابان تورگستان وه توركك دوشمانى روس
كه نهال قوردونگين طرفدان سويله نكهن فكرلارنى توغرا نهال
يك نامانده ان سرد ايشلگهن فكرلار بلهن قارشو لاشرار (*).

روس ميبونه رى كوزنيتسوف وه تورگستان دوستى نهال
يكه كوره، سارتلار قورقاندلار. نهال ييكه كوره «سارتلار»
كشلك مى منفعله روزه نكهن اولان مشدى بر زمردى اولار
تورگستانك مى بيه سنده ديشلمسى، كشيپ آيلماسى لازم
اولان بر چياندور.

ايمدى كورايوك تورگستان وه توركك دوشمانى قورور.
بانگين نيمه ديدور.

او كيشى: «سارتلارنى قورقاق ديب تابيش قطعاً ياكليش بر
فكرده. آندىجاسى روسلار قولندان كيملر نارنوب آلدى؟ اورا
نيه يالندادا ايلك سيرادا چيكلش مجبور شنده قالدق سوگرا داندا
كوب اغيرقلار بلهن قايترون آلا يلدك. بو خلقك قولغا ياخشى
سلاج وه باشقا ياقلنى زهرلار يرك سوگرا اوى نوغزو تاپور.
سگرا ديدور.

تورگستان دوستى نهال ييككه كوره «سارتلار» چالينغان،
زكى ايمسملر.

قوردونگين بالعكس «سارتلار» كوب به جه ريكلى وه چالينغان
بر خلقدر. بولار بو سايله اوز ملككله رنده كى زراعت كوتوريسى
لك بو كهك كوتور بايه سته چقارمشالاردر. بو خلققا به جه ريكتر،
قابليتزر لكى اسناد ايشن ده نوغزو ايمس ايللى ييل اول بو ملككده.

(*) قوردونگين سويله ريكلهرى 1916 نچى يلى بون شهره چيش
«Korrespondenz der Nationalitäten Rußlands» ناملى غازتتك نچى
ساندادا بايلدسملر.

بالر بر مليون بوت باخا استحصال ايشلار ايدى، ايمدى و
استحصال 18 ميليوغا چيقتىدور. نو استحصال ايشلار بر روسلارنىڭ
قده قانداق اشتراكى بارمى؟ — يوق، بولنگ بونو بوسى شو سارنلارنىڭ
تىگ ايتىدور!! ديدور.

تورستان دوستى نهال يىككە كورە «سارنلار» تورستاندا
تورك تارىخىنى ياراتقاندا ئەنگەل بولماقدان باشقا ھىچ بىر تورك
رول اويناپماتتالاردور.

تورستان وە توركلك دوشمانى قورويانكىن ھەق مەلئىتى
كىم سوغاردى؟ — شو سارنلاردا سارنلار بو خىرت امىز كوتلور
ايرىنى ياندىرچى قوشنىگ وە يادە نىترەنجى ساق، ياغىنىگ
آستىدا مەنات وە نىتات بلەن چالیشاراق ياراتىلاردور. مەن ھىچ
قانداى بىر خەلقنىگ اوزىچە بونداى مەھم وە بويوك بىر اثر ياراتقانلىقىنى
بىلمەيمەن!! 50 يىل اول بو يىرلەر بىر چول، صحرادەن غەربت
ايدى. بو كوزەل شەرلەرنى كىم ياراتدى؟ — شو سارنلاردا بونكون
تاشكەك چىچەك آجىش بىر واحە، بىر باغچادور. بو باغچالارنى كىم
ياراندى، يىتىردى؟ — يەنە شو سارنلاردا!!

تورستاننى آباد ايتوب روس تاجىنىگ قىستلى بىر بىرلىقتى
حابىغا قوبوجىلاردا شو سارنلاردا ديدور. قورويانكىن سوزىگە توولم
ايتوب، بوندان 50 يىل اول بىز اورنا آسايغا كىلگەن چاغلايمىزدا
كەتەر كەت بىلغىلەر اوستىدا ھىچ بىر يازو-چىزوسىر بامالوب تەمەبلە
اجرا ايتىلگەن كوتوب مەھەدەلەرنى مەن اوزوم بو كوتكى خادە
كەنى ايسلەيمەن. بو خەلقە سوزگە ايتايشرا، اشتىار ايتىش شو
درجەدە كوجلى ايدى. ايمدى وضعىت بىر آز باشقاچىراق بولوب
تورادور. بو وضعىت قارشوستىدا «بوگدە، بىلگە، اوزىمەنە ايمەسى؟»
دەپ سورايشىز كىرەك!! ديدور.

مەنە بو كىچىك كە مەقەبەدەن سولك دوستى نهال يىككە، او
يازولارنىڭ بىرى، و قىلە روس مېسولەلەرنىڭ قىستدا تارقانماق

ايشەيدىكلەرنى يالغان، ياكلىش ئىكلەرنى سزگە آسايماقچى بولغان
غرضىكار دوستلارنىڭ ئىساقىلارغا قوربان بولوب سىزنىڭ
جەھاننىڭدەن يازوب اوتتوراس، دىيەك دوستىغا ھىچ دە خىسراق
قېلغان بولماسىز دەپ امىد ايتەم. ھەر قانداى بىر مەسئەلە باغلامە
بىر جمعەت، بىر خەلق كەلسە قىستە بونداى اساسىز ئىكلەرنى
تارقانماق چالیشماق ئىساقىغا ھىچ اوسانغان بىر ايتىدور.

اڭ سوگدا شونى دە ايتىمىدەن اورنا آلمايىز. استامبول تور.
كىيات ايتىستوسى آستىنلارنىڭ بولغان توركەلى بىر قىرەش
مۇرقىدان ھەر قانداى بىر ئايرىلە خەلقنى قىستە اورناغا آلتىغان
اساسىز ياكلىش ئىكلەرنى قورويانكىن كەنى مەلئىتىگە وە بونون
توركلەككە اڭ بويوك دوشمانى مۇرقىدان سىز ايتىلگەن ئىكلەر
بلەن ئوزەيتىش مەجبور بىتمە قانغىلەر اوجون كوتوب آجىتار.
طاهر شاكىر.

تورستاندا ساوويت مەعارفىنىڭ كىمىتى وە كىفەيتى

ساوويت روسىيە آگەتلىرىنىڭ تورستانداكى مەكتەپ وە مەعارف
ايشلەرنىڭ اوسوشىگە دائىر يازولارنىڭ اوقوسا ئىز سوزلەرنى ئىنگەلە.
سەگىز كوزلەرنىڭ قاناشوب قوللارنىڭ بىشەدور مەنە بو يىردە بونداى
يازو وە استاتىستىقىلاردان بىر نىجەسىنى كىترە بىلىك.
«سوسىيالىدى قازاغىستان» غارىقتاسى مەعارف مەسئەلەستە كى «ايلگە.
زى باسقان جەنسىگە ئىكەنلىرى» نەنەن بخت ايتوب شو وقىلەرنى كورسە.
تەقدىر: بىرىچى باسقىچ مەكتەپ اوقوچىلارى 347.511 دەن 603 مىڭگە
چىقتى. نوماندان چوغارغى مەكتەپ اوقوچىلارى 36 مىڭدەن 50.7
مىڭگە چىقتى. نە كىشىكوم اوقوچىلارى 6991 دەن 13.580 غا چىقتى.

قارىغا-زاوود-مكتب اوقوجيلارى 386 دنن 15,314 غا چىقىرىش
 جوغرافىيە مکتىب اوقوجيلارى 625 دنن 2475 غا چىقىرىش. 31 نىچى جىلى
 600 مىڭ سوادىز اوقوتولدى. بوجىل 800 مىڭ سوادىز اوقوتتۇر.
 ئاقدا و.س. دىدەر. (موسىيالىدى قازاغىستان، 30 اپىول، 1932)
 تۈركمەنىستانداغى مکتىبلەر حالئىدىن بىت ايتكەن بىر ماقالەدە روسىيە
 «تۈركمەنىستاندا ايسكرا» غا زىناسى (19. 7. 32) 30/31 نىچى اوقوتىلىنىدا
 70,490 بولغان اوقوجيلار ساپىنگ 31/32 نىچى اوقوتىلىنى 96,970.
 اورنا مکتىب اوقوجيلارىنگ 7130 دنن 7720 غا چىققانلىغىن
 30/31 نىچى يىلى 115,210، 31/32 نىچى يىلى 149,310 سوادىز وە
 چەلسە سادلى كىتبلەر اوقوتىلغانلىغىن: تۈركمەنىستاندا سوادىلار نىسپىنگ
 يۈزدە 35,6 غا قىدەر كۈتەرلىككە ئىلگىن يازادۇر.

ساوت مەعارف سىياسىتىنگ اوزىيىكىستاندە كى بوقوفلار ئىدىن بىت
 ايتكەن بىر ماقالەدە «قىزىل اوزىيىكىستان» غا زىناسى (16 آوغۇست 1932)
 شۇنداق رىقلەر كۈرسەتەدۇر: «ملى چىگەرەلە بىشكە چە اوزىيىكىستاندا
 831 مکتىب بار بولسا خاسر 4,774 مکتىبگە ايكەمىز. اوقوجيلارى
 ايسە 54,800 دنن 430,300 غا يىتكەزىلدى. بۇنداق تاشقارى اوزى
 يىكىستان جەھۇرىتى 20,600 اوقوچىسى بولغان 34 غالى مکتىبگە وە 31
 علمى ئىكشېرىش مۇسەلەزىگە ايكەدۇر. 1928 نىچى يىلى سوادىزلىكى
 بىزىش قورسلازىندا 69 مىڭ كىشى اوقوتىلدى. 1932 نىچى يىلى بوسان
 774 مېڭگە چىقىدى و.س. دىدەر.

عموم اورنا آسيا جەھۇرىتلەرنىدە كى مەعارف ايشلەرىنگ اوسو-
 شۇندەن بىت اېنوجى «پراودا ووستوكا» غا زىناسى (8. 6. 32) «اغلا
 بىغاچا اورنا آسيا مکتىبلەرنىدە 50 مىڭ بالا اوقوغان بولسا بۇ كۈن
 730 مىڭ بالا اوقىدۇر» دىدەر.

مەنە بۇ تۈركمەنىستانداغى ساوت مطبوعا ئىنگ مکتىبلەر خقتە
 بىرگەن ايتا ئىسپاتلار. ايمىدى بىز بىر آزاد ساوت مطبوعانى اېچتە
 يورۇب بۇ كۈز قانائىر وچى رىقلەر بلەن بىرە مگەن موفىتىنگ

حقيقى يۈزىنى كۈرە يالوك.

بۇتون اورنا آسيا مکتىب وە مەعارف ايشلەرنىدەن بىت ايتكەن
 پراودا ووستوكا «غا زىناسى يوقارىدا كى كى بىر قانچا رىقلەر
 كۈرسەتۈپ موفىقىلەرنى ماقالەلەردەن سوك «كىت ايشارىلە بولغان
 بۇ موفىقىلەرىمىز كىفىت ايتارىلە مەكتەلدە المادى» دىدەر. ايمىدى
 بىر بۇ مەلق بولتە وىك جىلە بىنگ نىمە دىسە كىچى بولغانلىغىن ساوت
 مەنبوعا بىنگ اوزىگە ئىمىن ايدىرىشكە ئىرىشا قىمىز.

غىبى غازىياتىنگ بىرگەن مەلۇماتىغا قاراغاندا، بۇتون اورنا
 آسيا مکتىب بالخاصە آوول وە قىشلاق مکتىبلەرى يالغىز بىرچى. ماددا
 ايكىچى سىفكەگە ايكە ايشلەر. او غازىيات اوزىيىكىستان مکتىبلەرىنگ
 1931/32 نىچى يىلى تېجەمىدەن بىت ايتۇپ «اوزىيىكىستان مکتىبلە
 رى خقتە نىش ايشلەگەن مانەرىياللاردان آچىق كۈرۈپ نورا دىرگە
 اوقوجيلارىنگ سۈيىسى سوك درجەدە آرقادا قالغان. هېچدە سۈر-
 پەرىك ايمەس. اورنا آسيا مکتىب باشقا جەھۇرىتلەرنىدە كى اوقوجيلار
 نىگ خالى دا بۇنداق ياخشىراق ايمەس» دىدەر.

تۈركمەنىستاندا ايسكرا «غا زىناسىنگ يازو بىغا قاراغاندا،
 تۈركمەنىستان مکتىبلەرىنگ تېجەمى اوزىيىكىستانداغىنىسەن دا يامان
 راقىدۇر. غىبى ماقالەغا قاراغاندا، تۈركمەنىستان مکتىب اوللارنىدەن
 ايمەس، خى زايون مەركۈزەرنىدە تۈلۈق سىفلى مکتىب بەك مادى
 بىر نەرسەدۇر. غازىيات موفىقىشزلىكلەردەن بىت ايتكەن بولۇپ «نورن
 يىللىق آوول مکتىبلەرى اوستىدە كى كۈرەشكە يەنەدە يامانراق موفىقت
 سزلىققا اوچرادىق» دىدەر. دىنەك 14 يىلدا 4 سىفلى آوول مکتىبى
 قورۇلا الماشدۇر.

مەعارف جەھەتتە كى موفىقىشزلىكتىگ سىبلەرىنى قىدىر وچى
 ساوت غازىياتلارنى اىلك سىرادا مکتىبلەردە دىس بىر وچى مەملەكەت
 لازم بولغان علمى فونتكە ايكە بولساغالىقلارنىدەن شكابت ايتەدۇر.
 «پراودا ووستوكا» گە كۈرە، بۇتون اورنا آسيا جەھۇرىتلەرنىدە كى

مەبلەغىگە يۈزدە 70 ى سۈادىزلىقى يىتتۇر قورسلازىدىن چىقىرىپ
قىسقا مەدەنىي قورسلازدا پىشكەن آدمەلەر ئېلىش. ئىنى غازىخانغا كۆرۈپ
بۇ مەبلەغىگە دېگەن تېلىم ۋە تېرىپە سۈادىزلىرى خىتدەسى ياسىلىدى
كەكە ئېمەس، خىت غىمۇمى سۈاد اوجۇن لازىم بولغان مەلۇماتلارنى
بەك آزا، اوتتۇرۇپ ئورۇن ئاسپادىغى «مىلى مەكتەپلەر اوزلەردىن
طلب ايتلىگەن ئېشى كۆرە ئالمى ۋە كۆتۈلگەن غىمۇمىنى پىششۇر
ئالمى باقان» ئېشى.

ئىنى غازىخانغا قاراغاندا كۆپ مەكتەپلەر مۇناسىبەتلىك مەدەنىيەت
ۋە اۆلگەنى مۇناسىبەتلىك مەكتەپ ئالارى بىلەن ئامىن ئېشى بىلەن يوق
دېمەككە دەرەجە سېكىن بارا باقان. بۇ جەھەتتە خىت ايتلىگەن ئوبد
قىر، سۈاددا يوق دەرەجە مە آزا ئېشى.

قاراغاندا مەكتەپ ئالارىنى يوقىتىدىغان، بارلارنى كەتتۇر بارلا
مەسلىمەتلىك شەكەلگە بىت ايتۇچى «سۈبەلىدى قاراغاندا، غازىخاننى
«سۈبەلىدىن جاگادان مەكتەپ اوزلارنىن سالى، بارلارنىن جەمەت
خاسقار اۆن ايتكىندى مېندەن بولماق كېرەك. بىراق بول مېندەن
دە بىلگى جەمەتلىك اوزىدىن ئالمى كېلىدى.»

«مەكتەپ اوزلارنىن سالى جۈمەت مەزگىلى مەن كېرىسۇ كېرەك
ئېدى. بىراق بۇ بولماق اوتتۇر. بىلگى جېلى سالىنۇتا، تۈزەتتۇرگە
ئېشى مەكتەپ اوزلارنىن جۈمۇسى اۆول، ياسىلىگەن ئىلى قولىغا
ئالباغاندا، دېدىر.

كېلەجەك اوقۇمىلى اوجۇن خاسقار لازىمەتلىك بىت ايتۇچى
بۇ ساۋىت غازىخانغا ايتىدىكە قەدر دىس سۈادى بىلەن ئامىن
ايتىمى كېلىگەن مەكتەپلەر بۇ بىلدا خىج بولماغاندا اسغىرى دەرەجە
دىس سۈادى بىلەن ئامىن ايتىمى مەلەر ايتىشكە، بارماستىغان باردا
درازا.

مەن ساۋىت مەسلىمەتلىك ئىلى ايتىدىكە بۇ مەلۇمات ساۋىت
ايتىشقا ئالدىدا كۆرۈدىكەن «بۈيۈك يۇتۇقلارنىك اسل ماھىتىنى

بۇ آجىق قېلىپ كۆرۈنەتتۇر تۇرادى. بۇ مەلۇمات، بۇ قەلەم بىلەن
كۆرۈنەتتۇر بىلگەن ساۋىت مەكتەپ ۋە مەلۇمات مۇسەلەپنىك تۇرگەن
خىتتىك مەنۇي ايتىش بولغان مەن شەكلى، مەن رۇخى ايتارلىق
مىلى بولغان خىتتى مىلى خىت مۇسەسى بولا ئالمىلىق بىر تۇرغا
تۇرسۇن اۆلگە اۆزىنىك بۇ كۆمۈكى شەك ۋە مەنەتتە قېزىل رۇس
ايتىدىن اۆزىنىك طلب ايتىدىكى، قۇمۇمىنىچا، رۇس بۇرۇلەتتۇر
دېگەن ئوراسىغا خىت ايتۇچى بۇ رۇخە تېرىپە ايتىلگەن بولا سۈادى
غىمۇمىنى پىششۇر اۆلۇق بۇ مۇسەسە بولا ئالمىلىق كۆرۈنەتتۇر.
ساۋىت خىتتىك اۆزىنىك 15 جى پاشىداغا مەن قانداق بىر
مەنەتتە بولسا، بولۇق سۈادى غىمۇمىنى پىششۇر اۆلۇق بۇ مۇسە
پارا، ئالمىلىقنى «پاراۋا ۋە سۈككە ۋە «تۈرگە سىككە ايتىكە،
كەمى ساۋىت رۇس غازىخانغا اۆلۇق تۇرام.

خىتت بۇ مەزگەلگە 40-50 قانۇن سۈادى ئېشىدىن
بىت ايتىدىكە. بۇ كۆلگە قانداق اۆول ۋە قىتلاقلاردا بىكىن مەكتەپ
اچۇب اۆلگۈرە ئالمىغان، بولغانلاردا بىر جى، ايتكىنى مىلى
آشا ئالمىغان، مەبلەغىنىك يۈزدە 70 ى سۈاد. اۆول جەتتەن
لازم بىلگى ۋە مەلۇماتغا ايتكە بولماغان، سۈادىلار قورسەن
چىققان كىشىلەردەن ساۋىت بولغان بۇ بىرە سۈادىلار مىلى 15
بىل ايتىدە يۈزدە 20-0،2 دەن يۈزدە 40-50 كە چىقاردى
دېپ سۈيلىپ، يازۇپ اۆتۈرۈش قې قېزىل باققاندا اۆتتۇر
بۇ مەلۇمەت. لا اقل 4 مىنقى مەكتەپكە ايتكە بولماغان بۇ اۆولۇرە
قىتلاقلاردا تۇرۇ مەنەتتە سۈادى پىششۇرگە بىلگەن بىت ايتۇپ دە
بولمايدىر.

اۆلا باسۇر مەكتەپ بولمايدىر. بۇ ئالدىغاندا سۈاددا اۆ ئامىن
ايتىدە ئۇلانغان بالالارغا 4 بىل دىس بىرەپ، اۆلارغا خىت ۋە
سۈاد اوجۇن لازىم بولغان بۇتۇن مەلۇماتنى بىرە اۆلۇق خاسقارغا
ايتكە مەلۇمەتكە ايتىش بار. بۇ مەلۇمەت ئالدىغان بولغان سۈاددا

او پرده عصری مفهومه ایش کوروب، لازم بولغان عصری بیشتر
 یلمهک اوجون عصری تعلیم و تریه نقطه نظردهن لازم بولغان وسایط
 کیرمک، بوفاردهاشی معلومات آجیق کورس توب نورادد که بوکون
 اورنا آسا ساویت مکتله رنده بولارنگ بریسه ده یوق، اونکچون
 آتیر کوبورتوروب سوبله ننگن وه پازیلغان کوز قاناشترچی رفه
 لهرنگده برکوز بویماق واسطهسی بولوشدان باشقا بر مناسی
 بوقدر، ذاتاً فزیل روس ایسه ریالیستلارینگ قیدیرغانلاری دا بر
 ایستسی ۱ - الله، تورکستانلارنگ هر قایسی بر مفهومده تولوق
 سوادلی عصرلر که ایگه بولوشلارینی قارا روس ایسه ریالیستلاری
 گدی فزیل روس ایسه ریالیستلاری دا ایستمه یدرلر، یوقا 15
 ییل ایچنده باشقا ایگرتیش، قولخوزلاشتریش مهاجر اورناتتریش
 ساحه لدرنده کئی قانیشلارینگ یوزده برینی بو یولدادا سرف ایئوب
 آزماز بولسادا ایشکه یازارلق بر نهرسه یازغان بولور لار اییدی.
 نسور اوعلی

ساویت داخلی استقراضی (زایومی) وه اونک تورکستاندا تارقاتیش اصولی

مالی وضعینی آغیرلاشقان بر دولت آقجا ندارک ایشمک او
 چون بر قانجا چاره لار ایچنده استقراض (زایوم، قرض آلو) اوسو-
 یغادا مراجعت قیلادر، یعنی دولت باقاسی ناماییدان یلگیلی مقدار
 آقجا فیستنده وه یلگیلی فاضله استقراض کاغذلاری تارقاتادر. بو
 استقراض کاغذلاری آوجیلارغا معین بر مقدار فائده نامین ایتمه
 یگندهن علاقه دار یشقی مالیه مؤسسه لری (یشقی استقراضدا) وه
 یا مملکت اهالیسی (ایچکی استقراضدا) ناماییدان اختیاری سورنده
 ساوت آتور.

حصاً مالی وضعینی محکم بولغان دولته رده - محض اهالیسینگ
 قولداغی آقچادان مملکت سرماهیسینگ آرتووی اوجون استفاده
 ایشمک مقصدیله - ایچکی استقراض تارقاتادارلار. بر دولت استقراض
 سینگ قولایفله، یا قیبالله تارقاتایشی او دولته اوز اهالیسینگ
 مربوطینی درجه سیکه وه اونک اعتبار وه ایشا سیکه باغلیدر.

«جهان انقلابی» وه «سوسیالیزم قورولوشی» خلیا لاری قائده
 سیکه بارجا مملکتلهرده میبارد لارجا آقجا سرف ایئوب یوروندیگی
 پروپاغاندا لاری دوام ایتمیرمک وه قوردینی «یش یللق پلان»
 لاری به جهره یلمهک اوجون داها میبارد لارجا آقچاغا محتاج
 بولغان روسیه بولشه ویکلهری آقجا توپلاماق خصوصنده هر بر
 چاره که وه او جمله دهن، طبیعته، استقراض اسولعادا قول آندیلر.
 لاقین، نفرت ایتمیکلهری قانیشلیست مملکتلهردهن ائ مساند شرط
 لاری تکلیف ایئوب قرض آقجا سورغان روسیه بولشه ویکلهریکه
 اصل مقدر دولته ردهن، دیهرلک، هیچ بریسی اعتماد قیلب آقجا
 یرمه ی نورادر.

یشقی استقراض خصوصنده مثبت بر نتیجه که ایرته آلماعان
 ساویت مالیه جیلهری «ایماننگ کوچی یا بالاقا یشره» دیگه ندهک
 ایچکی استقراضغا زور یرره باشلادیلر. فقط، خلق ایچنده بو
 استقراضلاری آلا یلمه جک قادار آقچاسی وه ساویت حکومتیکه
 ایانچی بولغان «عظمت» کوب نایلماعانی سببی بو استقراض کاغذ
 لارینی تارقاتا یلمهک اوجون حکومت هر تولو پروپاغاندا، حیله
 وه دسیسه اسوللارینی قوللادی وه قوللایمقادادر.

ساویت حکومتینگ بو «مالیه سیاسی» ندهن ایگ کوب جیر
 کور کوچی یه، بزرنگ تورکستانلارلاردا. ساویت حکومتی اوسنی-
 اوسینگه ایچکی استقراضلار تارقاتماق اولدر. اولارنگ بری تارقات
 تیلیب یشمندن، گویا «ایشچی دهقان سنقینگ آرزو وه طلبی

ایله . 5 یللیتک سوگمو 4 نجی یلی ، آنلی باشقا بریسی تارقاییلا باشلانلی . آلمانلی «اختیاری» دیب اعلان قیلغان بو زایوم کاتفر لارینی اوز ایته گبله آلوجیلار بولماقایدان درحال زایوم تارقائیلا «بریلدا» لاری ، «شربدار» لاری توزولدی ، مطبوعات سحیفه لریله «سایوت مالیمی» اوچون آیریم ستوللر بیلگیله توب اونمه زایوم تارقاییلیتک یوزده یوز (100%) بجه ریلیشیکه دائر امرنامه لری ، مقاله لار باسیلا باشلانلی . بو یازیلاردان وه خبر لاردان تورکستاندا نه ایشچی دهقان سنلیک وه نه باشقا خلق کتله سینک دولک استقرارینعا آرزومنده بولماغان ایکنه بلیگی وه سایوت دولک استقراری کاندیلارینک خلققا مجبوری سورنده تارقاییلا باقاملنی آجیق کورونوب تورا . شورالار تورکمنستانلی تنگ بو ییل 20 نجی آوغوست ساندا باسیلغان «بو خیل زایوم تارقانماق زورلق ایتمه سی» باشقلی بر مقاله یوقاریداشی ادعایرتی اثبات ایتمده . بو غازیاتک یازووفا قاراغاندا : «فقهه رایونلی ، ماحمال نییه اوستاندا 5 یللیتک سوگمو 4 نجی یلی» زایومی تنگ تارقاییلیشی کوب قالاقق سورنده کیچیریلدی . حتی قولخوزچی ، یوقسول ، اورتا حاللی زحمتکشلرگه زایومنگ فائده سیننی هم نوشوشورمه گه بللر . به کی تارقاییلغان 4500 سوملق زایوملارنی بولسا زورلق آرقالی تارقائیولدرلار .

«مثلا: اویا فرقه اوزه گینک هممه اویا شوراسینک تکلیفی بویونجا اویا شورا کاتبی وه قولخوز کاتلری اوباداشی قولخوز اعضالارینک آیریم به ککه قول ، یوقسول وه اورتا حاللی دهقان لارینک لیستسینی ترتیب ایتم (اسم لرتنی یازوب آوب) ؛ «فلان چیکه 30 سوم ، فلانچیکه 20 سوم» دیب بیلگیله گه بدن سوگ او آدمالارغا باروب: «سنگه 20 سوم زایوم باذیلتمشدر» قالی شول کاغذغا قول قویا ، دیب ، قول قویدوروب کیتسه گه بلر . قای بر دهقان: «بسه اوچون ، نه خیلی زایوم ، قاجان بولینی برمه ک

کیره ک ، اول نوشوشورک ، اوندان سوگ قول قویاین ، دیکه یئمه اونی «آکت یازماق» وه «محکمگه برمه ک» ایله فورقونماقدا لار . سایوت حکومتی آقچا تویلاماق اوچون بر نیچه ییلدان بهری — «بورژوا دولتلرگه مخصوص» بولغان — لوتاری (یا قو) او- بونینی ده تطبیق ایتمه گه در . فقط سایوت لوتاریسی ایله باشقا مملکت لهرده کی لوتاریلر آراسندا گه ته فرق بار: باشقا مملکتلهرده خلق طرفدان اوز طالعینی سزماق اوچون هوسله اویا لادریغان وه عینی زماندا — ایتمه مخصوص ، ایتمه دولک — لوتاری مؤسسسیگه ده بر قازانچ تأمین ایتمه گه کن لوتاری اویونلی عمومآ سایوت اتفاقد ، وه خصوصآ سایوت تورکستاندا خلقنی تالاماققا شه خدمت ایتمه گه در . اقلادان اولکی روس حاکمینی چاغندا بازار آساقالاری ، بریستالار وه باشقا حکومت مأمورلری آرقالی تورکستان خلققا زور بلن اویلا ، یوزلب آلدیریلغان «ناشا باغ» یبله لری که بی ، سایوت حکومتی لوتاری یبله لری ده بوکون تورکستاندا سایوت مأمورلری آرقالی ، اوسزده یوقسوللاشتریلغان خلقیمزغا ، کوچلر آلدیریلماقدا در . خلقک مجبوریت آستیدا بو زایوم کاغذلارینا وه لوتاری یبله لریگه بر گه کن آقچاسینک کوککه ساورولغان بلن بزار ایکنه ملکنده شهه یوق .

اوزینی «ایشچی دهقان حکومتی» دیب آتاشوچی سایوت حکومتده ایچکی زایوم وه لوتاری تارقانو اصولی مته بوندایدر . ایندی بر دفعه ده بولسه دیکلر نامانیدان «ایشچی دهقان سنلی او- چون بر جهن» دیب تصویر ایتمه گه کن آوروپا بورژوا مملکتلهرده زایوم وه لوتاری ایتمه لرینگ قاندا ایکنه ملکیینی وه لوییرلهرده ایشچی دهقان سنلیگه قاندا قولایلقلار بار ایکنه ملکیینی کورسه نمه ک اوچون فرانسه مملکتندن بر مثال کیره بلیک .

دوینانک ائک آقچالی بر دولتی بولماقله برابر ، یوقاریدا سوبله دیکلی که بی ، اهالینک قولداغی آقچالی ایتمه توب مملکت

بارلەينى آذربەينى اوجون مزانە حكومت باقاسى دا ايچىنى استقراس
 تارقاتدور. فقط فرانە استقراس كانغلارنى اعالى طرفدان مەجبور
 ريت آستدا ايمەس، اختيارى سورتدە بويوك بر هوسلە نالانوب
 آتور وە فرانسوز ايچى دەقانلارى قوللارغا توشكان آچقاندا
 بر حال — اگر ناپا يىللەر — استقراس كانغدى وە يادوت
 لوتارى يىللەردى ساتوب آوزلار. چونكە استقراس كانغلار
 رى دا، لوتارى يىللەردى دە ايگەلەر يگە آچاغتە فائىس (فائىس)
 كىرەيكلەرى كەيى غايت اميتلى بر آچقا ديمە كىدر. برە فرانسوز
 خانلى حكومت باشدا اوتورغانلارنگ اوز كەلەر ايمەس، اوز آدامى
 وە ايستجىلى كېسەلەر ايگەلەيلى يىلگە بىچون تروپىسى حتى
 حاجى دا مەنوبىلە اولارغا امانت ايتەدور.

فرانسوز دولت لوتارىيىنگ بر ياخشى طرفى دا شۇدور كى،
 اوگا بىر يىلگەن آچقا يىلەت ايگەيگە ھەم فائىس كىرەدور، ھەبە
 يىلدا بر نېچە دفعە چىكىش كەچە اوز طالەينى ساشقا حق بىرەدور
 وە ھىچ يوقالمىيدور، چونكە يىلەت ايگەسى او يىلەتكە ئولالغان
 آچقاسىنى لوتارى ائادەسەن بەنە قايتاروب آلا يىلەدور. يىمى:
 فرانسوز دولت لوتارىسى يىللەردى، فائىدان باشقا برە بويوك
 بونوق (فازانچ) كىرەوى مەكەن بولغان بر نوع استقراس كانغىدور
 وە غايت فېستىدور.
 جاغاناى

استانبولدە تور كىستان كورنى

«تور كىستان تورك كەلەر برلكى» نىك 5 نچى يىلى
 (1927 — 29 اپرول — 1932)

تور كىستاندا تور كىگە تور لو تور لو يوللار ايله كىلىپ تور.
 كېلەك مەخلف يىلىم بولمەندە اوقوماقدا، معلم وە طىبىلك ايتەدور.
 كەم بولغان بىر ياش تور كىستانلىلار مېدا، كىلەر دېگەر «برلك ايمە»

نىك 5 نچى يىلىنى بايرام قىلدى. بويىل تور لو سېلەردەن بر ھاق
 كىچىك 7 نچى نىرىنى اول جەمە كويى بايرام قىلدى. سامرە
 اونكەن يىلغا قاراغاندا نائىن دا ياخشىراق وە تور كىستان آشولا،
 اويونلار ئىلان بايراق ايدى. سامرە «برلك نىك» مەركىز حوبىسەدە
 كەتە بر سەنەدە بولدى.

پروگراممى شومەدى ايدى:

سامرە تور كىبە استقلال مارشى، مارشيم وە خىقلار ايله باشلايدى.
 استقلال مارشى وە مارشيمدان كىيىن دوكتور مەجدالدىن نىك، ھەر
 يىلى بولغاندىك، سامرەنى آچدى. كىلەكەلەرنى سالاملايدى. يىلدا
 يىلغا اوسە كەم بولغان برلكنگ بولغان كىيىكى بايراملارنى تور.
 كىستاندا قىلىشنى يىلەت سوزنى «برلك نىك» بە كى رەئىسى دوكتور صالح
 نىككە بىردى (دوكتور صالح نىككە نطقى 30 نچى سەنەدەدور).
 بولغان كىيىن قوجا اوغلو عثمان نىك باشلارنگ بو 5 نچى يىلى
 تور كىستان مەنچىلەرى نامە فوتولوغلاب، باشلارنگ «برلك» توردور.
 كىدە ئويلاوب تور كىستان اوجون فائىدەلى باشلار بىشئىرش وەظىفە
 سىنى قولدان كىلەكە نېچە ايشلە كەننى سويلە كەندەن سولك باشا.
 سون تور كىستانىك مەككوردە چى، انقلابچى مەنچىلەرنگ اياچىنى
 بولغان ايمانلى مەككوردە عاشقى باشلار باشاسون استقلال مەھدەلا.
 رىمزا، دىب سوزىنى بىردى. كوب آلئىشلادى. عثمان نىكەن
 كىيىن آذربايجان، قىرغىم وە تور كىبە باشلارى ناماتىدان كوب قىزغىن
 خىقلار سويلەيىپ تور كىستان باشلارى برلكىنگ 5 نچى يىلىنى قوللو.
 غلاب، كىلەجەك بايرامىمىزنى تور كىستاندا قىلماغىمىزنى يىلەدور.
 دوكتور مەجدالدىن نىك سەنەدە كە چىقىپ بەرلىن دە كى مەككوردە
 دە چى اورتاقلامىز ناماتىدان يوبار بولغان قوللوغ (نېرىلك) خىقلارنى
 اوقودى، اوزون آلئىشلار ايله قارشولاندى. اوندان كىيىن آتە،
 مەرسىن وە آقارادان كىلەكەن خط، تىغرافلار اوقولدى. آلئىشلار
 ايله مەقابىلە قىلدى.

غازی پاشا ایله عصمت پاشا حضرتلریگه تعظیمات نغرافلاری
یواریلدی. سوگرا مسامره گه باشلانیدی.

- (1) مناجات دوتار محمد علی بیک
- (2) ایشای تانبور
- (3) بهار آقشامی یانوشرفی معمر خانم
- (4) کچیك مونولوغ شریف بیک
- (5) وطن حسلهری منظوم خیریہ خانم

بو کیچیکلریمیزنگ موفیتلهرینی یازماسدان اونه آلمایمیز.
معمر خیریہ خانملار ایله محمد علی، شریف بیکلر کوب موفق بولدیلار.
(6) عسکرک اولومی خربین بر لهر معلم محمد جان
بیک، معمر خانم، دوققور صالح بیک.

قیمتلی باشلاریمیزدان معلم محمد جان بیک ناماتندان نور
کشانما آتالغان بو لهر نیکلر و جیلرده چوقور تأثیر قالدیردی.

- (7) یالاجی مونولوغ شریف بیک وه غروب
- (8) وطن آرماغان منظوم معمر خانم

(9) اویونک یار اویون وه آشولا بو اویونک
آشولای باش نورکشانلار ناماتندان، تانبوری محمد علی بیک،
ماندولینی محمد جان بیک، دوتاری ابراهیم، چیلدیرمه مسده حمید
بیکلر ناماتندان چالیدی. اویونی دوققور صالح بیک ایله قاین
سیگیسی نریمان خانم (استابوللو) نامانلاریدان اوینالدی وه کوب
آلتیشلانیدیلار. نریمان خانمک بو اویوندا کورسه تریکی مهارتی
کوب تقدیر ایتلیدی.

(10) واه واه تورمه - آشولاننابور، دوتار، چیلدیرمه، غروب
آلتیشلار. 15 دفته لوق نغسدهن کیین قوناقلارغا شربت وه بسکوی
یریلدی.

باش نورکشانلاردان رضا بیک ابراهیم بیک کوب فیزعین
بر نغسده، «بریک»نی قورغان وه اونگ ایشلهرینی ایشلر یور.

کهن باشلاریمیزنگ آتالارینگ نارنجکک آلتون یازی ایله یازیلماجا.
غیبی سوله ب، بونون نورکشانلارینگ «بریک» ابراهیمی نه کیده،
یرلشده سینک فرض بولمالغینی قیمتلی دلیلله اوله آتما سوردی.
نهایت نطقینی «باشاسون تورکستان، باشاسون مفکوره جی ملنجی
باشلاریمیز، باشاسون تورک عالمی وه باشاسون غازی بابامزا» دپ
آلتیشلار آراسیدا، یتردی.

تکرار مسامره قسیمقا باشلانیدی.

(11) سرواز تانبور، دوتار، چیلدیرمه وه ماندولین
محمد علی، ابراهیم، حمید وه محمد جان بیکلر

(12) وطنه منظوم خیریہ خانم (بو شعر قیمتلی ضرور
باشلاریمیزدان سعدالدین بیک ناماتندان یازیلغاندر).

(13) دقت منظوم معمر خانم (نورکشانلی شاعر فهیمی
لک بیک ناماتندان یازیلغان بر شعر).

(14) آنا قرادی ایکی برده لک لهر (دوققور صالح،
بانو، اسعد، محمد رفیق، رحیم، اویونور بیکلرله معمر، خیریہ،
خیریہ خانملار ناماتندان اوینالدی).

بو ایکی برده لک لهر ایله بیکلرک «باش نورکشان»
(سورگون اورتاغیمدان - سورگون اورتاغیمقا، آنا
قرادی) وه «به گئی تورکستان»دا باسیلغان (نورکشان) نام شعرله
ریشی بر آراغا توبلای بر تیارو حالدا اوینالدی. بونیکله سورگون
اورتاقلاریمیز ایشلهرندیلر.

(15) فاریقا بولدا چالغیلار-آشولا غروب

(16) عییش قیلار

(17) نه نه شونده بر گپ بار

(18) اویایما تاشلان اویاسون

بولک اویوتینی اولاد دوققور صالح بیک اویونور
محمد علی بیکنی ده اویونغا تورغوزدی. محمد علی بیکنی آلتیشلار

ایچده ایکی تاقیر اوپاتدیلار
استانول دارالدوی ملک لاکومیس
یتیمش باشلارمزدان

سامره قوناقلاردا خوش
تایر فالدیردی. بعضی قوناقلار
اشولالاریمزنگ نوملارینی
ایسته دیلر. باشلاریمز وه قیر
لاریمز صحتده وه سالوندانوی
کیس یوردیلر. بونگ اوزیته
آبرچا بر منتظره برمه کده ایدی.
دوقتور مجدالدین بیک سوک
بطفنده بوتون جانیلار فارغان
ساری قدر سزلهشیر، جالیوکه
برنگ «برک» نیکه ریسکه
حواله شه کده دره دپ، خطلمز بولسا
کیچیریشلرینی اوتونور
مجلسکه نهایت یردی.

دوقتور صالح اسماعیل بیک

دوقتور صالح اسماعیل بیکک نطقی

خانم وه بیک افندیلر!

بوگون انقلابی، منجی تورکیه جمهوریشیلری بهجه
مه کده بولغان به گمی به گمی انقلابلاری قاناریدا بویوک حرث انقلابینی
میداننا کبلتزدیلر. بو حرث انقلابندان بری اوز تورک مفکر وه
علماسینگ علمیکه نایمان «تورک تاریخی انقلابی» مدر. بونگ
آرقاسیدان نیل انقلابی باشلادی، بو ایکی انقلابینگ پارچا پارچا
حالدا آیریلغان تورک ایملرینی بریریکه ائک کوجلو باشلارلا
باغلامسی بوژولدهن بویوک قیستی یارد.

تورکستانگ منجی، انقلابی وه مفکوره چی بر باشلاری
بو انقلابلاردان کوب گه ته درسلهر آلمانقدامز، غازینگ یارانغان

بویوک انقلابلاری قانیغیدا قایمانقدامز. بونه بونگ مبالغ وه
حقیقلمزدان

کیلهجهک مستقل تورکستانگ هر جهه سنده بر هر بولوب
ایشله به جهک بر باشلاریک قیلدرغان انقلابلارنداقی موقیته، تورکیه
انقلابچیلاردان آلمان درسلهریمز بر رهبر — یولباشچی بولماقند.
16 میلیون اسیر تورک کتلمه بونگ استابولده کی منجی
باشلاری بوکوسی باراملار کهن یوره کلهریمزده هیچ، لاکین هیچ
سارسیلماس بر ایمان ایله استقبالغا توغرو بوکوروب کیتسه کدهمز.
مارش مارش قومانداسیا تابع بولوب بوکورمه کده بولغان بو بو
لیردا برکه یولباشی ییلماس ایمان، حدفمزده مقدس مفکوره مزدا
عربلرک گه ته کتیلارندا چشکه نمونه دپ آناغان تور
کستانگ قورنولوشغا وه تورکستاندا اوز مقدراتیمزغا اوزیمزنگ
حاکم بولوشیمزغا کوب قولی ایشاچیمز بار، چونکه بشرینگ
بوکونگی مدنیینگ منشاقی تورکستاندا، چونکه تورکستان عصر
لارچا دوباغ میدان اوقومش، اونگهن کونلرده قولی ایکن
بوکون خوجای موقندا بولغان روسلارغا آیتنگ آیغینی اوتور.
گهن تورک بویو کلهرینگ پتیشکهن تورک یوریدر!

تاریخچیلارینگ تعریف اوچون سوز بولا آلمانغان وه آنار
رینی یازار گهن قلملاری تیرمه گهن او بویوک تورک قوماندانلاریک
بر اوغوللاری ینه ییملارچا اسارت زنجیری نه کیده قالمایمز!
تاریخینی نیکشیریب، اوندان الهام آلیب هر دائم ایلکدری
بودومک ایسته گهن تورکستان باشلاری یاشاماق اوچون قدرینی
تورکستاندان آلمانقدامز. چونکه:

- 1. سر، زرفشان ساحلاری فزول قان قایناغیدر،
- 2. تورکیمهن قوملاری ایمانلی سمورلار دیواریدر،
- 3. گه لیش قازاق جوللدری روس لهشینگ مزاریدر،
- 4. او بوکسهک آلتاپلار بو وطن دیواریدر!

تورکستان ئارخېئىنگ شىئەلى دورىدە دو بىئەن مەدەنىيەت جاھان
 سېغون، جېغون ۋە زۇرغۇن ساھىللارنى بۈگۈن سوغا ئىمىنى،
 ئىنسان ئامار لارىدىن قېشقىرغان قانلارغا ياتاق بولماقتا، ئورگىنىغا
 جات بىرگەن بۇ نەزەردەك مەنە ۋە ساھىللارنى قېزىل قان قاپلىغۇ،
 چۈنكى تۇرپاننىڭ بىر اېللىگىنى دە بەلغز دوشماندىن ئىمىنى، ئوزىنىڭ
 كۈزىدە دە قىسقاتقان بابالارنىمۇ مەقسەت ۋە مەنەنىڭ ئىستىلالى ئۈچۈن
 قانلار ئۆكتىدى، اورالار حاللا او مەقسەت اېلە قان قاپلىغۇ بولماقتا،
 ئارخېئىلارنىڭ ئارىخىدان بۇرۇنغۇ دورە دىب نەزىر قاپلىغۇ
 مەجبۇر بولۇقلارنى دورىدەن بەرلى ئورگىنىڭ يېقىنلەرى ئات او
 شىدە ۋە يىلگە سېدە قورالى ۋە ئىلغا يامان كۈز اېلە قارغىلارنىڭ
 كۈزەلەرنى چىقارماق ئۈچۈن كۈگرەك كېرەلەر. ئىمىدە دە غىنى
 قېزغىلىق اېلە اېشەك نۇرۇپدورلەر.

بىزك ۋەلىن، مەن ۋە مەككۇرە عشقىمۇ بۇ ئاممىلارنىڭ مۇھىم
 (خىالى) او دەپان، لارىغا بولغان ۋە سەزەر (اېتالىا پادىشاھلاردىن
 بىرى) نىڭ اېسكى مەزىر اېمىر ئورپىچىسى قەلە ئۇپاترە كە بولغان شىراب
 نىڭ مەشكەندەن اېمىنى، حق ۋە حەقىقەتە ئايان بىر ئارخېئىلارنىڭ قون
 آلمان سارىيەسى ئىمىنى بىر عشقىدۇر! ئونىڭ ئۈچۈندۇر كە مەنچى
 باش شاعر لارىمۇدان ئۇيغۇن بىك:

ئەلنىڭ پىشەندەن قوشار كېدەرن،
 دوشماننىڭ كۈكسىنى دەلەر كېچەرن،
 كېرەنەن ۋەلىنى قانلە سېلەرن،
 بۈگۈنلەن داغلاردا بايراق دېگەرن!

شۇ حالدا دوشمانغا اولۇم كۈنى آرتىق ياقىنلاشتى، شىئەلى
 دورىدەن كېيىن انقراغا ئىمىنى، چارچاپ اوقۇغا ياتقان ئورگىنىڭ
 اوقۇغىنى، اوزۇنى آڭلامىنى، بۈگۈنلەر بىر كاپۇسلىق ئۇش-ئۇشا
 كىنى كېچەدە كەت. بۈگۈنكى جەسەتلەرنى ئارىخىدە بىر داغ-ئەلە كە
 بولۇپ قالاھىدۇر.

باش اورناقلار

بولەكەننى ئۈچۈرەدەك بىرگە قەدرەت (ئامار لارىگە كىلى اىلى
 قاندا باردى - غازى باشا).
 ئوزىنىڭ مەنەنى ئۈچۈن بۈيۈك ئەمەلىي آياغى نە كېدە چىكە.
 كەن ۋە ئىمىنىڭ ھېچ بىر جىزىگە اوختاشما آلما دېيىم بىر ئاقىم ئىمان
 جەردەك دېدەلەر دە دوشماننىڭ افلاس قاندا بۇغۇلاھىدۇر!
 پاشاسون مەن، قورۇلسون ۋەلىن! پاشاسون ئورگىنىڭ
 مەككۇرە چى باشا ئوردوسى!
 پاشاسون ئورگى دۇنياسى ۋە ئونىڭ قورۇلۇش جەھەداتلارنى!

بەرلىن دە اېكى مەھم مەروۇسە

اوقۇبىر آينىڭ 25 نچى كۈنى بەرلىن دە اېكى مەھم مەروۇسە
 بولۇپ اوندى:

1 - ئورگىنىڭ مەلى خەركىنىگە 1917 نچى يىلدا ئىمىنى ياقىندىن
 قاتناشپ كېلىگەن ئىشان بىك ئۇش جايى بەرلىن دە پاشا ئۈچى تۇر.
 كىتاپلارلە مەنچى ۋە ئىستىلالچى اېدىل-اوراللىلاردىن ئويلاغان
 ۋە جوقاى اوغلو مەسئۇلى بىكنىڭ رېئىسلىكى اېلە دىۋان اېشەن بىر
 يىغىلىدۇ، ئورگىنىڭ مەلى خەركىنىگە 1917 دەن 1922 نچى يىلنىڭ
 سوڭىغا چا بولغان دورى خەتتە ئۇلۇقچا مەلۇمات بېردى. ئورگىنىڭ
 مەلى او بوشە سېنىڭ ئورگىنىداغى مەسئۇلىتى ۋەلىن بولغان
 ئىشان بىك مەلى او بوشە نىڭ يۈرەندە كىنى قەلەبىنى ۋە ئورگىنىداغى
 روس خاكىيىتىگە قارشى 1918 نچى يىلدىن ايتباراً قورالى سۈرەندە
 باشلانغان غەمبە خەلق خەركىنى بىنى باشچىلىق خەركىنى خەتتە بۇر.
 نەزىرىشدا بۈگۈنكىگە ايتىشە كەن بەك مەھم ۋەلىنلەر آڭلاندى.
 مەروۇسە چى قەلەبەندەن باشلاپ ئورگىنىڭ خەن ئاممىغا اېلەدۇر
 آتقان باشچىلىق خەركىنىڭ اچ بۇرۇ، بۇ مەلى خەلق خەركىنىگە

تورکستان ملی اویوشمسی اعضا لارینگ فاندای قاتناشغالقلاری
وه بو ملی حرکتی بر مرکزدهن اداره ایشمهک بولدا تورکستان
ملی اویوشمسی اعضا لارینگ فاندای اورونغالقلاری، بو خصوصه
اوجرالغان قیبتقلار وه اوتقوزولغان یاگلیشقلار توغروسندا کیچ
معلومات بیری. دقتله نیکله نیکه ن بو مهم معروضهنگ کوره نجهن
باش تورکستانلیلارله یاش ایدیل-اوراللیلار اوجون عبرت قیسی
آلاحاق مهم نقطه لاری بار ایدی.

2 — بعلینده یاشاغوجی گورجو مهاجرلارینگ تپله کی
ایله تورکستان ملی برلگی «نم» نگ آوروپا وکیلی سایغی
چوقای اوغلو مصطفی بیک کیچ ساعت 8 ده تورکستان حقد بر
معروضه سولدهدی. معروضه نی نیکله وه اوجون بعلینده یاشاغوجی
گورجولار، آذربایجان، ایدیل-اوزال وه تورکستانلیلاردان باشقا
آلمانیا ناشقاریسندان بعلینده تشریف بوروشانلاردان زقیقتر «یاگا
ملی یول» نگ باش محرری محترم عباس اسحاقی بیک، یوقاریدا
ذکر اینلگه ن عثمان بیک وه تورکستان ملی برلگی «نم» نگ
آوروپادا چالیقپ یوزغان اعضا لاردان میلکداتسز ابراهیم اوغلو
سایر بیکلرده کیلمشلهردی. بعلین گورجو قولونسی باشلوقلار
رئیدان میخائیل زولوکیدزه (Michael Tsouloukidze) اقدی بر
نقله چوقای اوغلو مصطفی بیکسی قولونسی وه توپلایش نامندان
سلاملاب یینیچاقنی آجارق سوزگه لینی محترم معروضه چیکه او
توزدی. مصطفی بیک ایکی ساعت قادار دوام ایپ نیکله وچیلر
ناماتدان دقتله تعقیب اینلگه ن معروضه سنده روس انقلابدان بورونو
وه سوکئوروس حکومتلهرنگ تورکستاندا هر ساحده یورکوز
گه ن سیاستلهرنی روس مشعلهرتدهن آتغان رسمی ویتقه لاریشا اتنادا
تحلیل ایپ، او سیاستلهرنگ تورکستان اوجون فاندای فیجیع
تیجه لهر برکه یینی عابت آیدین بر شکله آکلندی. معروضه

نیکله وچیلرده چوقور بر تأثیر قالدیردی وه اوزون آلتیشلاندی.
نیکله وچیلر نامالندان موضوع اطرافده سوراقلار بریلپ، معروضه
چیدن قاتیقارلق جوابلر آتاندان سوک م. زولوکیدزه اقدی
مصطفی بیک گه گورجو قولونسی وه بوتون توپلایش نامندان
تشکر یان ایدی.

گورجو اوقات وه محررلهرندن محترم دیاسامیدزه
(Dyasamidze) توروب حرارتله سولهدیکگی بر نطقده مصطفی
بیکنگ شخصیته وه تورکستان ملی حرکاتده کی فعالیتینی تقدیر
ایدی وه ازجمله: «قیسلی معروضه سندهن استفاده ایتمیکمز محترم
مصطفی بیکنگ، عموم بشرینگ بهشیکگی وه مدیته اوجاشی تور
کستان ایله قومشو اولکه لهرنگ قورنولوشندا بویوک رول اویدا.
یاجغینی نمئی ایتمه ن...» دیسه سی بویوک آلتیشلارنی موجب بولدی.
بوندان سوک مصطفی بیک قایتادان سوز آلوب ناطقلارغا وه نیکله
چیلرگه تشکر ایدی وه بو معروضه سینگ بعلینده کی گورجو
قولونسی ایله یاش تورکستانلیلار آراستدا داها یاقیندان تابشو وه
رابطه ده بولونولاریفا خدمت ایته جه کی امیدینی بلدیردی وه سو
ذینی تورکستان سیاسی مهاجرت حرکتینگ فاندای باشلانغالغ
اوتقوزوب، بو حرکتینگ ایلمک دفعه اولاراق اوزی طرفندان ملی
گورجوشان پایتختی یفلیسده چیقاریلمان روسجه «نا روبه ز»،
(«На Рубеже») دیکه ن هاتاقلار جموعه وه نورکیچه «شوق» نامی غازینا
ایله باشلانغالغینی، گورجوشان ملی استقلالی دورینی یفلیسده
کیچیردیگینی، ملی گورجوشان حکومتینگ تورکستان ملی حر
کتینگه بویوک بر سییانی کورسه تکه لگینی بلدیردی...
کوچیلگینی یاش استقلالیلاردان بولغان بو توپلایش قاتنا
شوچیلارغا بویوک وه اونوتولمان خوش بر تأثیر باغیشلادی.

یاش تورکستان ملی

دومبورامنگ قولاغين بورالمائين
بورماغاچا هالوغوب تورالمائين
باي كىيغل تەڭ دېگەن تەتەك اوزوس!
تەڭ بولغاشى دىئادە كورالمائين!

قورو اوتى قايناتساڭ اش بولمايدى،
قارا بالچىق قوروتساڭ تاش بولمايدى،
جورنىڭ «ئى»ى اوزۇندەن بولماق كىرەك
قىزىل اوزوس قىرغىزغا باش بولمايدى!

تاۋنى چوللى جاپلانغان بايلار قايدا؟
قارا قوشداي كىتتەگەن تايلار قايدا؟
جىلپىداغى «تورو»نگ جالين توتوب،
«اورازكەل»داي اوينانغان آيلار قايدا؟

قازاق تويە كورمەيدى اووالاردا،
قىرغىز يىپە كورمەيدى قىيالاردا،
توراك بالاسى قالمايدى، قانخور اوزوس!
«اوركومچەكلەر» اويمايدى اۋىلەردە!

«قومونىستلىق» دېگەنگ تۇزاق ايگەن
آيتقان سوزك اۋزىگەن اوزاق ايگەن
«ناۋايرىش» دىب آلدالدىڭ نوغايمىنى
قورنولۇش دىب آيتقانك اۋاق ايگەن

جوغازىدان كىلەمىن جولواجىمىن
اولو جورنىڭ جولونى سورواجىمىن
قىزىل توككەن قانلارنىڭ تاملايمىنى
كون كىلگەن سوزك اۋزىدەن تىلەوجىمىن

آلپس ايگەن كىرگەن چول جىئالمائين
جورت ايسىگە كىلگەن سوزك جىئالمائين
اڭىتكەن كىلەمىس دىب آيتسا آخناق اوزوس
تجاندان اۋتەر، جورنىمدەن اولالمائين.

قىزىل كوچوب كىلەدى آلمالىغا
كىم كوتتەيدى تاكرىنگ سالمايغا
توركىستان تورك بولغانىن يىلمەك كىرەك
ايشانمايمىن اوزوسنىڭ قالمايغا.

قارا تورو جالبوشىڭ بىچالمائين
آق قىمىزنى شاپىرىپ اىچالمائين
جورنىدەن كىچىدى دىبەگىز، قىزىل قورنلاردا
اولگە بىچە جورنىدەن كىچالمائين.

دومبورامنگ آيتقان آڭلادىڭمى؟
قولاق سايىپ، باخشىراق تىكلەدىڭمى؟
بولماغانغا بولور دىب ئالماغايىز
توركىستان تورك بولغانىن يىلمەدىڭمى؟

نايلاق احمد

توركىستان قىرلىرى

بەنە «سەھفى دوشمانلار» محاكەسى — «سوسالدى قازا-
غىستان» بىرىنچى سەككىز ساندا: «بايلار، اوغزولار، آتقاپىنەرلەر» (*)
سود («مىكە») آلدىندا باشقلىق بىر مقالهئىدە تۈبەندەكى خىرىنى
بىرەدە:

«قارانال» قولخوزئىدە «موقىتسزلىق» ئايىلىپ قولخوز مەدىرى
موتار باي اوشلو (فرقه نامزدى)، مەدىر اورونباسارى سەرسەن

(*) ۱۹۳۷-تەقىمى دىتەككەر.

باي اوغلو، قولخوز فعاللاردان: اومه ناي اوغلو، بازار باي اوغلو،
مهسان قول اوغلو، توستك اوغلو، نوغان باي اوغلو هم اينلار
اوغلو محكمه كه بريلمشله در. بونلارغا بوكله نكهن عيبلر:
قولخوز داغي 32 آندان 23 ننگ يوقالووي، 728 هه كتار
لق بوغداي، 70 هه كتارلق ناخات (بورجاق)، 96 هه كتارلق
سولي، 25 هه كتارلق جوخاري هم 27 هه كتارلق كوزلك بوغداي
ايكى ننگ خراب بولماليليدير.

عيبله دردن مونا باي اوغلو، توستك اوغلو نائين برسي آير
اولدورولوشكه وه باشقاراي 10 ييلدان قاماققا حكم اينلگه در.

مسلمانلارغا مراجعت (*)

اوشو يئلك ياز آخردا آغير بر فاجعه يراق شرقك مانجوربا
اولكهي اوشبگه اوزيك فازا كوله گه سيني اكيتر ب تاشلادي.
طبيبتك كوجلو عصري بولغان سو شاولاب نورغان باسولار ايكنلك
وه بولونلارني (اوتلاقلارني)، آوول وه شهرلارني تهلگه در
قالدردى.

خارين يانندان اوتوب كيته نورغان سونمارا ييلغاسي اوز جار
ندان چقيب، شهرنك ريحتم، ناخالفكا، چين-هه، زانون وه شيري
اسملا بلهن بوروتولوچي بيسته له (دهه لارني) باسب قنای قالاسي فوده
دهن اوراملار يقادا كيليب كيردى. بر قالمى اويله ريگ قايرلاري بو
تونلاي، كوب قالمى بورنلارنك بير تولا (بودوم) هم برنجي
قاتلاري سو ايچنده قالدى. آدمه لهر اوزلهرينك يملار بويوچا بير
يشيب ايشله گهن اورونلاريني، يملار بويوچا آغيرلق بلهن نورغان
بورنلاريني، مالملك، نهرسه قارا، جهاز وه قاراليلاريني تاشلاب
نولقون يشه آلمان بو كسه وه فوروق اورونلارينا آقديلار. او.

(*) آرف ئىستارنىپ باسقى. باشقارما.

لارنك سو هجومده ن ساقلاب قالايلىدىكله رى نهرسه لاريني، بالار
چاملارلاريني آلى آرابا لار، آقامويل، آونوبوس، ريكته هم نايق.
لارغا آتوب، هلا كتمه ن فاجولاري سوغوش وقتلارندا بولاتورغان
آغير نظره لارني ايشله ييب نورار ايدى. عاده ب بونداي يحسزلكلر
بلهن بر كه كيلوچي آچلق كولكهي ده آيديراب نورغان خلتك كوز
آدمه ن جانلاندى: آدمه لهر هه كسه ك، اون آليب قالو اوچون آشاملق
كيت ايشكله رى قارشيسىغا كيليب نوتكه توزوله يله ر.

كيچه گنه شاولاب نورغان اوراملار ييلغا لارغا نه يله ييب، بولما.
نجوق سو اوتمده آدمه كادده لهرى، حيوان اوله كسه لهرى يوزوب
نورا باشلادي. الحاصل، حيات چشمه سي بولغان ييلغا اوزيك كوجلو
آقسي بلهن بر كه بنده لهر كه اولوم فورقوسى سالوچي نحص،
حشرات، يچرا فلق كيتردى. كيچه گنه ياز راحيني تويدوروب نوره
غان سو نامچيلارني بوكون قوت اوچقوج واپا آوروونك ملبارلار
چامير ويلاريني كيتردى. حفظ صحت قاعده لارنك القاسي دا رعايه
ايشله يدركه ن اورونلاردان سو اوشبگه بار نجات قاليب، ايشك
وه نهرزه نوبله ريگه كيليب نره لدى. اوراملار ايكره نچ كوردنوش
وه ئيسله ر بلهن تولدى.

خارين بك نورلو دين وه ملته ر كه منسوب بولغان اهاليسي
ايچنده بو كوتومه گهن آقندان مسلمانلارغا دا كوب ضرر كيلدى.
چونكه اولارنك كوچلكي باشلهدرغان ريحتم وه فوده ن اوراملار
زينا سو كويره ك ياييلغان ايدى. ريحتمه جارنك عصر بويوچا كوچ
سرف ايتليب نوزولكهن نورك بازار محله سينك ملكي، كىتخانه،
جامع وه مكتب بالاري سو ايچنده قايب، محله اعضالاري بر
كولك نه كىدك وه صاف سوغا محتاج بولوب، بورنلاردان چقيب
كيتديله ر.

شونك كه ني فوده نده ن قلاستداعي قنای مانجور مسلمان محله
سيگه ده زور ضرر كيليب، اولار عمومى يازميشنى اورنا قلاشوغا

مجبور بولدیلار. بر خارین شهرنده گه ایس، عموماً مانجوریا
غنی سو بائیب کیر گن اورونلاردا باشاچی بیچه میگلرجه مسلمان
لارنک جانی بوزولدی، شرر لاندی، بولدان جیقدی، نه گمه گله
دی آقدی، حیوانلاری باندی، بورنلاری داشیلدی.

خارین توزولگه بدهن بولی برنجی تاپیر بولغان بو کوچلو
باشو، کوتولمه گن بختلرک اوسرده اقتصادی بحران یللاری
آخیر کچیروجی مسلمانلارنک مادی وه معنوی تورموشلارینا گه نه
سربه پردی، اولار باشقالارغا یاردم سوراب مراجعت اینئرلک بر
خالفا کیلیب، محتاجلقدا قالدیلار.

مانجوریا اولنگه سنده باشاچی مسلمانلار سوهان یا توغرودان
توغرو، یا اونک عاقبتدان باریسی دا سترر کور گه نلکدهن، اولارنک
بریرلرینک ایتجهک یاردملری گه عمومی فاحشه سی یهک آز یهنگیلمه
نهجهک. احوال جیت ایلمه رده کی مسلمانلارغادا کومهک سوراب، قول
اوزاقتغا مجبور اینعد. چونکه باشقا ملت کیشیلرینک آرفاسندا
حکومت، سلامت قالغان بابلاری، خصوصاً جیت مملکتلرده بولغان
یاردمگه حاسر اوپوشمالاری بار. اما بز مسلمانلاردا بولارنک بر-
یسی ده یوق. بز مسلمانلارنک فقط دکاسمز بار. لاکن شول
قرمسی اونئرلک بولغانلاریمزه یهک آز، مینه شوهدای بر آخیر
خالدا قالغان مسلمانلارغا یاردم ایتونی باشقارو اوچون خارین دا
باشاچی مسلمان نوزک تانارلار هم قنای مانجور مسلمانلاری اوز
آرا افاقلاشیپ، برلنکن یاردم جمعیشی تاسیس ایتدیلمر. مذکور
جمعیت بارچا مسلمانلاری سوهان شرر لانغان دین قارداشلارینا یار-
دمگه چاقیرادر، اولارنی اوشو مراجته ماسی بلن کومه گله
اولدایدز.

مسلمان مانجور وه نوزک تانارلارنک متحد تعاون کامیبتی،

Veranstaltete für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin 50 15
Druck: Sonnen-Druckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

سایقیلی اوفوجیلاریمز

اوتکنه آوغوست آیتدا خارین دا بولغان ناشقیدان فلاکتکه
اوجراب، مال ملکینی یوقانان میگلرجه نوزک وه اسلام قارداشلار
زیمزغا یاردم توپلاماق نیشله خارین شهرنده «مسلمان مانجور وه
نوزک تانارلارنک متحد تعاون کامیبتی» قورولمشدر. بو قومیته «باش
نوزکستان» آرفالی قان وه دین قارداشلارینا مراجعت ایش، فلز
کنگه یولوقانلار قالدیسغا یاردم سورایدز.

«باش نوزکستان» سایقیلی اوفوجیلارینک خارین دا سو
فایده سندان آج، یالانچ، اویسر آجیقدا قالغان قان وه دین
قارداشلارینا قوللارندان کیلگه بیچه یاردم ایتیشلرینی اوتونهدر.
ایمانی «باش نوزکستان» باشقارماسیغا یا خود توغرودان توغرو
خارینغا یوللاماق ممکندر.

خارین داغی «مسلمان مانجور وه نوزک تانارلارنک متحد تعاون
کامیبتی» آدرسی:

Manchu-Turkish Tatar, Muhammedhan Flood Relief
Committee of Harbin, Shu Kung Road
(Via Vladivostok-Dairen)